

**MEDYADA
DİN VE DEĞERLER**

Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları
The Center for Values Education Press

© Eserin Her Türü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Ensar Neşriyat'a Aittir.

ISBN: 978-605-74803-5-4

Sertifika No: 50201

Kıtabın Adı:

Medyada Din ve Değerler

Editör

Hasan Meydan

Yayın Koordinatörü

Hulusi YİĞİT

Yayına Hazırlayan

Salih BOZAN

Tasarım

Nuray YÜKSEL

Baskı-Cilt

ÇINAR MAT. YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Caddesi
Ata Han No:34 / 5 Bağcılar - İSTANBUL
Tel: 0212 628 96 00 - Faks: 0212 430 83 35
Sertifika No: 45103

1. Basım

Haziran 2021

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.

Düğmeciler Mah. Karasüleyman Tekke Sokak. NO :7 Eyüpsultan-İSTANBUL

www.ensarnesriyat.com.tr e-mail: siparis@ensarnesriyat.com.tr

MEDYADA DİN VE DEĞERLER

Editör: Hasan MEYDAN

Yazarlar

Hasan MEYDAN

Sümevra ARICAN

Fatmanur DİKMEN

Büşra GÜGEN

Selda KARAASLAN

İlknur MENGÜBETİ

Fatma AKTAŞ

Yakup AYAYDIN

Hatice YILDIZ AYAYDIN

Merve Reyhan BAYGELDİ

Mesut Rahmi CİNEMRE

İstanbul – 2021

İÇİNDEKİLER

Önsöz 5

Bölüm 1		
Değer Temelli Medya Okuryazarlığı		11
<i>Hasan MEYDAN</i>		
Bölüm 2		
Özgürlük-Sorumluluk Sarkacında Medyanın Etik Kodları		43
<i>Sümeyra ARICAN</i>		
Bölüm 3		
Medya Profesyonellerinin Gözünden Medya-Toplum İlişkinine		79
Değer Odaklı Bir Bakış		
<i>Fatmanur DİKMEN</i>		
Bölüm 4		
Instagram Fenomenlerinin Benlik Sunumu ve Yansıttıkları		119
Değerlerin İncelenmesi		
<i>Büşra GÜGEN</i>		
Bölüm 5		
Müslüman Moda ve Yaşam Tarzı Dergilerinde Kadın İmajı: Âlâ,		147
Aysha, Emel, Azizah, Noor, Gaya Örnekleri		
<i>Selda KARAASLAN</i>		
Bölüm 6		
Din ve Değerlerin Yansıma Alanı Olarak Sanal Çöpçatanlar: İslami		197
Evlilik Siteleri Üzerine Bir İnceleme		
<i>İlknur MENGÜBETİ-Fatma AKTAŞ</i>		
Bölüm 7		
Haz ve Tüketimin Yarış Arenası TV Reklamları Üzerine Değer		233
Temelli Bir Analiz		
<i>Yakup AYAYDIN-Hatice YILDIZ AYAYDIN</i>		
Bölüm 8		
Adalet Değeri ile Televizyon Dizilerindeki Şiddet Arasında Kadın		271
İzleyiciyi Dinlemek: Sen Anlat Karadeniz		
<i>Merve Reyhan BAYGELDİ</i>		
Bölüm 9		
Gençliğe Hitap Eden İnternet Sitelerinde Misyonerlik: Kampusweb		297
Örneği		
<i>Mesut Rahmi CiNEMRE</i>		

Önsöz

“Hayat okuldan daha büyük bir öğretmendir” mealindeki kadim hikmet antik dönemden İslam eğitimcilerine oradan modern döneme pek çok eğitimci ve düşünürde kendine yer bulmuştur. Özellikle de duyuşsal öğrenmeler söz konusu olduğunda bu hakikat çok daha geçerlidir ve bu nedenle formel eğitimde kazanılanlar ile toplumsal düzenleme ve uygulamalar birbirini destekler nitelikte olmalıdır. Okulda eğitim belli oranda ideal değer, tutum, davranış ve kişilikler üzerine kurgulanır. Çünkü eğitimin işlevi geliştirmektir ve gelişim, içinde bulunulan durumun ötesini hedeflemekle mümkündür. Bütün mesele, okul gibi nispeten steril bir ortamda idealize edilenlerin gerçek hayatta ne kadar işlevsel olduğu ve pekiştirildiği ile ilgilidir. Her dönemde okulun idealize ettiği ile gerçek hayat arasında ciddi farklar bulunmakla birlikte modern toplumda medya ve bilişim alanındaki değişimler konuyu daha karmaşık bir hale getirmektedir.

Eğer çevreyi öğrencinin formel eğitim yaşantıları dışında geçirdiği vakitlerde etkileşimde bulunduğu her şey olarak tanımlarsak geçmişte bunun içine aile, akran grupları, arkadaş ortamı, sosyal faaliyetler vb. girerken günümüzde çocuklarımız bunların hepsinden fazla sanal bir çevrede vakit geçiriyor. Adeta öğrenciler için gerçek hayata paralel sanal bir hayattan, gerçek çevrenin yerini alan sanal bir çevreden bahsetmek gerekmektedir. Kısmen televizyon ile başlayan bu sanal dünyanın bireylere arkadaş olma serüveni internet ve taşınabi-

lır cihazlar vasıtasıyla çok daha baskın hale gelmiş durumda. Bu yeni çevre bir yandan kendi değer dünyasını inşa ederken diğer yandan çocuk ve gençleri o kadar yoğun şekilde çevreledi ki eski çevrenin temel elemanları olan aile ve arkadaşlar ya da eğitimde çevreye nispetle merkezi temsil eden okul ve öğretmenler bu çevreyi aşım onlara ulaşmakta zorlanmaktadır.

Yeni çevrenin din ve değerler üzerinde olumlu birtakım etkileri görülmekle birlikte hemen her platformda olumsuz etkiler öne çıkmaktadır. Söz konusu olumsuz etkileri minimize etmek içinse bir yandan güçlü bir medya okuryazarlığı bilinci geliştirmek, diğer yandan da günümüz insanının etkileşim biçimlerine uygun şekilde değerlerin öğretim yollarını araştırmak gerekmektedir. Aslında iki husus bizleri ortak bir noktaya taşımaktadır. Medyadaki büyük çeşitlilik gösteren mesajlara ulaşma, bunları çözümlenme, değerlendirme ve iletme yeteneği olarak görülen medya okuryazarlığı ile değerlerin öğretiminde öne çıkan anlamaya dayalı eleştirel perspektif birbirini tamamlar görünmektedir. Güçlü bir değer eğitimi bireyden sadece formel öğrenme ortamlarında değil; muhatap olduğu tüm iletilere karşı ahlaki muhakemeyi, değer açıklamayı, değer analizini, yorumlayıcı din eğitimini, eleştirel düşüncüyü vb. uygulamasını beklemektedir. Böylelikle birey iletişim kanalları marifetiyle kendine sunulan değerler sepetine etik/ahlaki bir seçicilikle yaklaşma yeteneği kazanabilir.

Bu çalışmada medyanın değer aktarma fonksiyonu, değer eğitiminde ahlaki seçicilik ve medya okuryazarlığı perspektifi birleştirilerek çeşitli örnekler üzerinden eleştirel bir anlayışla çözümlenmeye çalışılmaktadır. Disiplinler arası bir anlayışla hazırlanan çalışmanın temel amacı kutuplaştırıcı diyalektikten uzak bir anlayışla güncel hayatın en önemli taşıyıcı ve dönüştürücüsü olan medyada din ve değerlerin yerini anlamaya çalışmaktır. Bu doğrultuda farklı medya kullarlarında din ve değerlerin ele alınışı gösterebilim ve içerik analizi gibi anlamaya dayalı yöntemler ve eleştirel bir perspektifle incelenmiştir. İnsanoğlu son 30 yıldır hem geleneksel hem de yeni medyayı

aynı anda tecrübe etmektedir. Her ikisinin bireysel tercihler ve kültür üzerindeki yoğun etkisi birlikte hissedilmektedir. Bu nedenle medyanın din ve değerleri sunuşuna odaklanan bu çalışmada öncelikle geleneksel ve yeni medya araçlarının birey ve toplumun inanç ve değer dünyasına etkilerine ilişkin genel bir çerçeve çizilmiştir. Çalışmanın diğer bölümlerinin bulgularının da bütüncül bir şekilde değerlendirildiği birinci bölümde *değer temelli medya okuryazarlığı* kavramsallaştırması medya-değer araştırmaları için bir öneri olarak sunulmaktadır.

İkinci bölüm/makalede medyanın din ve değerlerle bağlantılı olarak sıklıkla eleştiriye muhatap olduğu medya etiği olgusu medya kuruluşlarının etik kodları bağlamında ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise medya profesyonellerinin medya etiği ve değerler bağlamında medya-toplum ilişkisine dair değerlendirmelerini içeren nitel bir saha çalışmasının sonuçları yer almaktadır. Medya-değer olgusuna genel bir perspektiften bakan ilk üç bölümün ardından farklı medya platformlarına dair örnekleri *değer temelli medya okuryazarlığı perspektifi* ile inceleyen çalışmalara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde gençlerin yeni idolleri, sosyal medya fenomenleri benlik sunumu stratejileri ve benlik sunum süreçlerinde öne çıkarttıkları değerler açısından incelenirken beşinci bölümde Türkiye’de yayınlanan ve kendini Müslüman kadının yaşam dergisi olarak tanımlayan dergiler öne çıkarttıkları değerler açısından dünyadaki örnekleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Altıncı bölümde yeni medyanın toplumsal kurumlara etkisine ilişkin dikkat çekici bir örnek olan İslami Evlilik Siteleri evliliğe yüklenen anlam ve karşı cinste aranan nitelikler bağlamında analiz edilmiştir. Yedinci bölümde haz ve tüketimin yarış arenası haline gelen televizyon reklamlarının “tüketirme” hedefini gerçekleştirebilmek için araçsallaştırdığı değerler incelenirken sekizinci bölümde Sen Anlat Karadeniz dizisi şiddet-adalet ikilemi bağlamında izleyici görüşleri doğrultusunda inceleme konusu yapılmıştır. Son makalede ise yeni medyanın dinlerin geleneksel tebliğ misyonlarında yaptığı değişimlere örnek, genç kullanıcılara “kampüsweb” başlığıyla yeni(!)

bir dünya vadederek davette bulunan bir medya içeriği inceleme konusu yapılmıştır.

İncelemelerimiz medyanın bizlere sunduklarını *değer temelli bir medya okuryazarlığı* ile ele almanın gerekli ve mümkün olduğunu anlatmaktadır. Gençlere bu alışkanlığı kazandırmak onlara değerleri didaktik bir tarzda öğretmekten çok daha işlevseldir. Eğitimci ve sosyal bilimci, medyanın sunduğu içeriği mikro ölçekte değer temelli bir analizden geçirerek değerlendirme alışkanlığını geliştirme arayışında olmalıdır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde değer/ahlaki seçicilik temelli bir medya okuryazarlığı perspektifi olarak kavramsallaştırılan perspektifi örneklemeye yönelik bir girişim olan incelemeler kitabın ilerleyen bölümlerinde sunulmuştur. Çalışmanın değer temelli medya okuryazarlığı perspektifinin, medyada din ve değerleri gerçekliğe bağlı ele alan bir anlayışın ve disiplinler arası çalışmaların gelişimine katkı sağlayacağını ümit ediyoruz. Araştırma sürecinde medya araştırmaları konusunda desteğe muhtaç olan çalışma grubuna verdiği eğitimler ve akademik destek nedeniyle Doç. Dr. Mehmet Emin Babacan'a minnettarız. Bu çalışmada yer alan genç araştırmacıları bir fikir etrafında bir araya getirerek böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olma payesi Değerler Eğitimi Merkezi ve onun çok kıymetli direktörü Hulusi Yiğit'e aittir.

Doç. Dr. Hasan MEYDAN

Sakarya-2021

I. BÖLÜM

Değer Temelli Medya Okuryazarlığı

*Hasan Meydan**

Giriş

Türkiye’de değerler eğitimi ile ilgili ilk geniş kapsamlı projeyi uygulayan İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullardaki uygulamaları konu alan bir araştırma yürütüyordum. Oldukça az bildiğim metropolün sokaklarında önceden belirlediğim takvime göre okulları gezip eğitimcilerle mülakatlar yapıyor, okullarda değerler eğitimine ilişkin çalışma, plan ve dokümanları inceliyor, ürün ve etkinliklere ilişkin gözlemler yaparak projenin verimliliğini anlamaya çalışıyordum. Ucuz atlatılmış bir trafik kazası ile başladığım günün ilerleyen saatlerinde araştırma planımdaki lisede önceden randevulaştığım müdür yardımcısı beni karşıladı. Oldukça aktif bir şekilde değerler eğitimi çalışmaları yürüten okulun bu çalışmalardan sorumlu müdür yardımcısı ile yaklaşık iki saatlik mülakatın ardından “Peki hocam tüm bu yaptıklarınız işe yarıyor mu, gözlemlerinizi nedir bu konuda, eğer yaramıyorsa nedenleri nedir?” sorusuna sıra geldiğinde görüşmecim tüm eğitimcilerin en derin yarasına tercüman olmak istercesine derin bir iç geçirdi. Kısa bir sessizliğin ardından bahçenin giriş kapısının hemen sağındaki gazete bayisini görüp görmediğimi sordu.

* Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, E-Posta: hasanmeydan@sakarya.edu.tr; <https://orcid.org/0000-0002-9093-7555>.

Devamında müdür yardımcısından dinlediklerim medya-gençlik-değerler-eğitim bağlamında çoğumuzun bildiği ancak çözüm üretmekte aciz kaldığı bir hakikati ifade etmekteydi. Müdür yardımcısı özetle öğrencilerinin her gün o bayinin önünden geçerek okula girdiklerini, lise çağında gençlerin futbol muhabbetini sevdiklerini, bir hafta kadar önce yayınlanmaya başlayan yeni bir spor gazetesinin küfür ile özdeşleşen ismini, televizyonlarda sıkça bunun reklamının yapıldığını, o gazetenin her gün gençlerin burnunun dibine sokularak gösterildiğini, sporun gençlik erdemleri ile süslenmenin en önemli aracı olması gerekirken nasıl taşkınlık aracı haline dönüştüğünü anlattı. Daha dün iki öğrencinin küfür meselesi yüzünden karşısına geldiğini ve neden küfrediyorsun diye sorduğunda ben küfretmedim, (...) dedim, gazete-yi söyledim cevabını aldığını, bu cevabı dinlerken de hem küfreden hem de edilen öğrencinin anlamsız gülüşlerini anlattı.

Müdür yardımcısının tüm söylediklerinin düğümlendiği nokta “Hayat okuldan daha büyük bir öğretmendir” mealindeki kadim hikmetin ifadesiydi yalnızca. Nitekim bu değişmez hakikati antik dönemden İslam eğitimcilerine oradan modern döneme tüm eğitimci ve düşünürler farklı şekillerde ifade etmişlerdi: “Faziletlerin alışkanlığa dönüşüp reziletlerin terk edilebilmesi için eğitimde kazanılanlar ile toplumsal düzenleme ve uygulamalar birbiriyle çelişmemelidir.” Okulda eğitimin belli oranda ideal değer, tutum, davranış ve kişilikler üzerine kurgulanması gayet normaldir. Çünkü eğitimin işlevi geliştirmektir ve gelişim de içinde bulunulan durumun ötesini hedeflemekle mümkündür. Mesele, okul gibi nispeten steril bir ortamda alınan eğitimin gerçek hayatta ne kadar işlevsel olduğu ve pekiştirildiği noktasında düğümlenmektedir. Konuyu daha karmaşık hale getirense medya ve bilişim alanında son yıllardaki gelişmelere bağlı olarak yaşanan kırılmadır.

Okula nispetle gerçek hayat veya çevre gibi kavramlarla ifade edilen okul dışındaki dünya, okul içindeki steril öğrenme ortamlarından çok daha hızlı bir değişim yaşamakta. Eğer çevreyi öğrencinin formel eğitim yaşantıları dışında geçirdiği vakitlerde etkileşimde bulunduğu